

Jan Konior

“Unum ovile et unus pastor. La compagnia di Gesù e l’esperienza missionaria di padre Matteo Ricci in Cina, tra »reformatio Ecclesiae« e inculturazione del Vangelo”, Roberto Sani, Roma 2010 : [recenzja]

Nurt SVD 46/1 (131), 211-214

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja

Roberto Sani, *Unum ovile et unus pastor. La compagnia di Gesù e l'esperienza missionaria di padre Matteo Ricci in Cina, tra „reformatio Ecclesiae” e inculturazione del Vangelo*, Armando Editore, Roma 2010, 192 s. *Storia, cultura e societa*. ISBN 978-88-6081-708-2.

Książka zatytułowana *Jedna owczarnia i jeden pasterz. Towarzystwo Jezusowe i doświadczenie misyjne ojca Matteo Ricciego w Chinach, między „reformatio Ecclesiae” a inkulturacją Ewangelii* – to publikacja powstała na podstawie bogatej dokumentacji archiwalnej. Roberto Sani, profesor Uniwersytetu w Maceracie, omawia w niej rozwój i ekspansję katolicyzmu europejskiego w XV i XVI wieku. Główną postacią jest jezuicki misjonarz Matteo Ricci. Publikacja, opis misji Ricciego, przedstawia nowy uniwersalizm Kościoła zapoczątkowany podczas soboru trydenckiego, którego Towarzystwo Jezusowe zostało interpretatorem na polu edukacyjno-kulturowym, adaptacyjnym, z nową świadomością misyjną, apostołatem i tradycjami na nowo odkrytych ziemiach. Jezuita świadomie zostawili habitus Europejczyka, zakorzeniając się w tradycji kultur i obyczajów miejscowej ludności. Zaaplikowali w ten sposób oryginalność i kreatywność strategii misyjnej w procesie akomodacji, stwarzając realne przesłanki do procesu inkulturacji Ewangelii.

Książka, prócz wprowadzenia (s. 7-14) oraz listy archiwalnej z wykazem skrótów (s. 15-18), składa się z 6 rozdziałów.

Rozdział 1. *Il cattolicesimo europeo del primo Cinquecento tra „renovatio Ecclesiae” e impegno missionario* [Katolicyzm europejski początku XVI wieku między „renovatio Ecclesiae” a zaangażowaniem misyjnym] (s. 19-36). Autor rozpoczyna wywód od opisu reformy soboru laterańskiego (1512-1517), akcji Lutra, eksplozji protestantyzmu, słabości kurii rzymskiej i licznych wad ludzi Kościoła, wśród których za szczególnie krytyczną uważa brak wykształcenia kleru. Wówczas rodziła się ogromna potrzeba wewnętrznej odnowy Kościoła w myśl dewizy: *Unum ovile et unus pastor* (s. 21). Niewątpliwie sobór trydencki (1545-1563) stał się punktem zwrotnym reformy Kościoła. W aspekcie edukacyjnym – szkoły i kolegia dawały wykształcenie katolickie w formacji „ludzi dobrych, uczciwych i bojących się Boga” (s. 24). Ważne okazały się też bulle papieskie. Dwie z nich wydane w 1493 roku przez Aleksandra VI: *Inter caetera* i *Eximiae devotionis* – broniły wiary chrze-

ścijańskiej na terenach pozaeuropejskich, podległych w tamtym czasie koronom – hiszpańskiej i portugalskiej. Kolejna bulla – Juliusza II z 1508 roku: *Universalis Ecclesiae Regiminem* nadaje królowi Hiszpanii władzę w Indiach Zachodnich i w Kościele na tych ziemiach, tzw. *Patronato* (s. 29) w duchu katolicyzmu XVI wieku, czyli dalszego procesu hispanizowania terytoriów amerykańskich. Autor ma rację pisząc, że akcja misyjna z XVI wieku była raczej „zasadą centralną policji chrześcijańskiej” (s. 32). Nawrócenie na chrześcijaństwo równało się przyjęciu zwyczajów europejskich.

Rozdział 2. *La Compagnia de Gesù nell'età del Rinnovamento cattolico e del Concilio di Trento* [Towarzystwo Jezusowe w epoce odnowy katolicyzmu soboru trydenckiego] (s. 37-58). Wraz z powstaniem zakonu jezuitów na mocy bulli *Regimini militantis Ecclesiae* z 27 września 1540 roku pojawia się odnowa misji Kościoła z posłuszeństwem papieżowi (dyspozycyjność i mobilność jezuicka) nie tylko w Europie, ale także w Azji i Ameryce. Celem proklamowania wiary katolickiej jest *ayudar a las almas* (pomagać duszom). Jezuita wprowadzili kolegia przystosowane do ducha czasów ze słynnym *Ratio studiorum* z 1599 roku, z nową syntezą kulturową nauki i pobożności, kształcąc elity Europy (s. 40) w duchu wiary. W swoim *Ratio studiorum* uwzględniali oni różnice pomiędzy *scienze sacre* (nauki święte) a *studia humanitatis* z literaturą patrystyczną, greką i łaciną. Był to zwrot kulturowy w nauczaniu XVI wieku. W formację jezuickich scholastyków włączono retorykę, mającą służyć przekazywaniu wiary (s. 43). Zgodnie ze słowami św. Pawła „omnia omnibus factus est ut omnes lucrificeret”, jezuita wszystko pragnęli uczynić na większą chwałę Bożą. Roberto Sani podkreśla jak chrześcijański humanizm ważny jest dla Ignacego z Loyoli i całej tradycji duchowych jezuickich pisarzy. W owym czasie ważną rolę spełniała sławna *Bibliotheca selecta* (s. 55) o charakterze edukacyjno-kulturowym, założona przez Antonia Possevino SJ w 1593 roku.

Rozdział 3. *L'esperienza missionaria della Compagnia di Gesù tra istanze universalistiche e rinnovamento culturale* [Doświadczenie misyjne Towarzystwa Jezusowego między presjami uniwersalistycznymi a odnową kultury] (s. 59-82). 12 grudnia 1558 roku, krótko po śmierci Ignacego z Loyoli, pierwszego generała jezuitów, Giacomo Laínez napisał list do całego Towarzystwa Jezusowego, prezentując w nim ideał jezuickiego misjonarza według ducha Konstytucji SJ. List, swoista *Magna Charta* misji jezuickich na świecie, traktował o wielkim przywileju bycia powołanym przez najwyższą dobroć Bożą do *minima Societas Iesu*. Autor listu zwraca uwagę na pokorę, posłuszeństwo, cierpliwość i miłość w posłudze misyjnej (s. 60). Faktem jest, że wraz z wyjazdem Franciszka Ksawere-

rego do Indii (1542) rozpoczęły się dalsze wyjazdy jezuitów do Brazylii (1549) i do Konga (1546). W 1557 roku w Azji pracowało już 115 jezuitów. Kolejny generał Towarzystwa, Acquaviva, zwrócił uwagę na wewnętrzne życie duchowe, *renovatio spiritus* celem uniknięcia wpływów światowego ducha. Ogromna ilość młodych jezuitów zgłaszała się na misje do dalekich krajów (s. 75), ale tylko nieliczni otrzymywali pozwolenie na wyjazd. Wysyłano według sprawdzonego klucza – wypróbowanych w sprawności fizycznej, intelektualnej i moralnej (s. 77), mających szansę nauczenia się języków lokalnych, szczególnie japońskiego i chińskiego. Do tego dochodziło przygotowanie kulturowe w egzotycznych krajach, o czym wspomina o. Alessandro Valignano (s. 81-82).

Rozdział 4. *Padre Alessandro Valignano e la nuova strategia missionaria della Compagnia di Gesù nelle Indie Orientali* [Ojciec Alessandro Valignano i nowa strategia misyjna Zakonu Jezuitów w Indiach Orientalnych] (s. 83-102). Autor książki przytacza list o. Valignano do generała zakonu, o. Claudio Acquaviva, z 7 października 1581 roku, zatytułowany *Il cerimoniale per i missionari del Giappone*. Opisano w nim misyjną strategię jezuitów w Japonii. O. Valignano w swoim traktacie *ad usum missionariorum* pisze o asymilacji form zwyczajowych dostosowanych do życia rodzimego. Podkreśla, że misjonarze, jako kaznodzieje prawa Bożego, powinni uwiarygodnić swoją misję *per verba et acta* – jak to czynią bonzowie. Zaleca, by w relacjach werbalnych i pisemnych stosowali ceremoniał japoński, a w przyjmowaniu gości zachowywali reguły japońskiego *savoir vivre* (s. 88). Valignano był pewny, że doktryna chrześcijańska, prawda i cnoty moralne nie mają sobie równych w innych religiach (s. 89). Nowa strategia adaptacyjna w Japonii w *Avertimentos* (s. 89), czyli „nowe przepisy misyjne Towarzystwa”, zostały – za zgodą generała Acquavivy – włączone do reguły zakonu. W ten sposób jezuita, zgodnie z Konstytucjami ignacjańskimi, był *instrumentum Dei* (s. 101).

Rozdział 5. *Oltre l'accomodamento: Matteo Ricci e l'inculturazione del Vangelo in Cina* [Ponad akomodację: Matteo Ricci i inkulturacja Ewangelii w Chinach] (s. 103-130). Matteo Ricci świadomy był przeszkód głoszenia Dobrej Nowiny *in partibus infidelium* (s. 104). Przyjął strategię o. Valignano w Japonii i zastosował ją z powodzeniem w Chinach (s. 107). Zadaniem Ricciego i jego współbraci była również obrona zasad chrześcijańskich w radykalności ewangelicznej, w kulturze i tradycji Państwa Środka (s. 116). Sukces swój zawdzięczał dobremu przygotowaniu humanistycznemu, teologii scholastycznej, poznaniu matematyki i astronomii oraz ich praktycznemu zastosowaniu w Chinach. Wpisał się w autentyczną uniwersalność Kościoła (s. 130).

Rozdział 6. *L'eredità ricciana e le vicende missionarie in Estremo Oriente tra Sei e Settecento* [Spuścizna „ricciana” i misyjne koleje losu na Dalekim Wschodzie na przełomie XVI i XVII wieku] (s. 131-146). W ostatnim rozdziale autor przedstawia ogromny wkład Ricciego i jezuitów w dzieło misyjne Kościoła XVII i XVIII wieku. Wspomina też o bulli Grzegorza XV z 1622 roku *Inscrutabili divinae providentiae* i o ustanowieniu kongregacji *De Propaganda Fide* (s. 135). Roberto Sani ukazuje związek pomiędzy ewangelizacją i kulturą w działalności pierwszych jezuitów. Dotyka też misji zakonników w Europie z naczelną zasadą *cuius regio eius religio*. Wspomina jezuitę Roberta de Nobili, największego misjonarza w Indiach. Wskazuje na odwagę i determinację Ricciego i de Nobili w niełatwym systemie kastowym, ich spotkania z mistrzami duchowymi *guru* (s. 139). Misja jezuitów w Chinach, Japonii czy Indiach dokonywała się w świetle prawdy. Jezuita ukazywali obecność Boga Stworzyciela, nieśmiertelność duszy, koniec życia człowieka, obowiązek poznania Boga i służenia mu. Dopiero później mówiono o Trójcy Świętej i Odkupieniu (s. 140). Autor pisze również o konfliktach na terenach misyjnych, o tzw. *patronato regio*, dotyczących terenów kolonii hiszpańskich i portugalskich, jak również o „rytach chińskich” wraz z ich definitywnym odrzuceniem w 1742 roku przez papieża Benedykta XIV. Smutna, trwająca 300 lat historia napięć pomiędzy Chinami a Watykanem odbiła się niewątpliwie na dalszych losach chrześcijaństwa w Azji. Autor niniejszej recenzji uważa, że można było zupełnie inaczej postępować w delikatnej misji chińskiej. Ogromny trud inkulturacyjny XVII wieku i praca pierwszych jezuickich misjonarzy zostały w jakiś sposób zmarnowane. Jest to niewątpliwie bolesna rana w historii Kościoła w Chinach.

Książka zawiera bogatą dokumentację historyczną: dodatki (s. 147-186) i spis imion (s. 187-191). Udowadnia, że Roberto Sani jest znakomitym znawcą misji Towarzystwa Jezusowego.

Jan Konior SJ